

ІНФЕРНАЛЬНА ПОЕТИКА ТА МІФОЛОГІЧНИЙ КОД ГОТИЧНОЇ НОВЕЛИ „НАРЕЧЕНА ПРИВИДА” В.Г. ЕЙНСВОРТА

Досліджуються особливості інфернальної поетики новели „Наречена привида” В.Г. Ейнсворта. Специфічна авторська реалізація трансетнічних міфологічних схем „красуня та чудовисько” та „примарний наречений” в готичному тексті спонукають до глибокого занурення у пласт інфернального фольклору. Дослідження примножує низку теоретичних інтерпретацій героїнь англійської готичної новели шляхом пошуку архаїчних прототипів на образно-символічному рівні у давньогрецьких, германських, романських джерелах.

Ключові слова: В. Г. Ейнсворт, „Наречена привида”, мотив „примарного нареченого”, мотив „красуні та чудовиська”, інфернальна поетика.

Жанр готичної прози традиційно репрезентує спонтанне злиття формальної дійсності із химерним виміром надприродного за допомогою строкатого ряду трансетнічних фольклорних персонажів, мотивів та сюжетних схем. Демони, привиди, духи зла та інші образи міфологічного хаосу, що відбилася в народній літературній творчості, в авторській готичній новелістиці без перешкод контактують із реальними персонажами та драматично змінюють їхні долі. В готичній новелі „Наречена привида” В.Г. Ейнсворт звертається до популярного мотиву „примарного нареченого”, типового для європейського фольклору. Цей мотив широко представлений в англійській літературі: його інтерпретація наявна у творчості англійських письменників Дж. Ш. Ле Фаню, С. Вілкінсон, Е. Незбіт та американських – Н. Готорна, В. Ірвінга, Е. Уортон тощо. Хоча образи демонічного незнайомця та закоханої в нього юної аристократки Клотильди у „Нареченій привида” вирізняються насиченою поетикою інфернального, новела має підкреслений релігійно-повчальний характер.

У власній варіації мотиву „примарного нареченого” В.Г. Ейнсворт окреслює зречення Бога заради кохання головним жіночим персонажем Клотильдою та невизнання нею правильності Божого промислу як каталізатор переходу під владу сил темряви. Ступінь побожності персонажа до того, як відбулися трагічні події, не фіксується автором, натомість підкреслюється кара за блюзнірство. Клотильда, злякавшись, що може втратити коханого, не замислюється над змістом своїх слів та пропонує обранцю змінити свого Бога на його Бога, в такий спосіб бажаючи довести, що коханий для неї – понад усе на світі, важливіший за родину та віру. Засліплена коханням дівчина, не підозрюючи, що прекрасний незнайомец не хто інший, як занапашена душа, зрадник

Юда, чия мета – затягти її в Пекло, обіцяє таємничому залицяльнику: „Куди ти підеш, туди і я піду, твій дім стане моїм домом, і твій Бог стане моїм Богом” [2, с. 304]. Це не просто слова зізнання, адже подібна вербальна формула заручин в європейській культурі має давню традицію. Наприклад, французький історик та філолог П. Гіро, досліджуючи культуру Римської імперії, описує весілля так: „Фабій став перед дверима та, звертаючись до Метели, спитав її „Хто ти? ” „Де ти будеш Гай, там я буду Гайя”, – відповіла вона на знак того, що готова розділити життя та долю свого чоловіка” [3, с. 61]. Плутарх у ”Римських питаннях” тлумачить цю обітницю так, що подружжя мусить усе ділити нарівно. Отже, юна недосвідчена Клотильда ладна піти за своїм коханим у крайсвіття, не усвідомлюючи, що на словах уклала договір із дияволом, зголосовшись стати йому за дружину в пеклі.

У середньовічному християнському фольклорі союз прекрасної діви та примарного нареченого має чимало варіацій, у тому числі гендерних. Наприклад, в історії В. Мєпа, яка датується XIII ст. та має повторний виклад у лютерівських „Застільних бесідах”, до невідомого лицаря прийшла його кохана дружина, яка незадовго до того пішла з життя. Дружина обіцяла залишитись із лицарем, допоки він не вимовить певне закляття. Лицар прожив із „примарною нареченою” кілька років доволі щасливо, допоки випадково не сказав вголос ті самі табуйовані слова, і тоді вона розчинилася в повітрі. Польський автор XVII ст. А. Регенвольс, опираючись на фольклорні джерела, розповідає про молодика Захарію, який, отримавши відмову від батьків коханої дівчини Б’єтки, поринув у меланхолію та наклав на себе руки, однак через деякий час після похорону постав перед очі дівчини зі словами „Я прийшов, аби виконати обіцянку та одружитись із тобою”. Угорські та румунські легенди застерігають, що ім’я мерця, вимовлене вголос із закликком повернутись, може привабити демона в його подобі. Приміром, в угорському фольклорі часто повторюються історії про вдову, яка дуже сумувала за своїм померлим чоловіком і благала вищі сили зглянутися і дозволити їй провести з ним хоча б годину. І однієї ночі у двері постукав невідомий, який за образом і подобою здавався точною копією її покійного чоловіка. Але неочікуваний гість насправді був примарою, зрадливою подобою, яку обрав собі демон. Упродовж кількох ночей він приходив до вдови, і після кожної такої зустрічі вона слабшала чимраз дужче і втрачала життєві сили, аж поки не пішла з життя. А вбив її, як свідчать народні оповідки угорців, дух лідерц, що годується душевним болем за втраченим коханням. Угорський варіант оповідання про примарного нареченого найближчий до втілення мотиву в „Нареченій привида”, адже коли коханий зник, Клотильда була наче не при собі, страждала та була згодна возз’єднатись будь-якою ціною. Цим і скористався примарний наречений, зв’язавши її страшною обітницею.

У середньовічних англійських легендах про химерних наречених вербальні формулювання мали магічний характер, тому порушити їх означало спровокувати драматичні наслідки. Англійський літописець В. Мєп оповідає історію феодала Едріка Уальда, який після полювання

заблукав у лісі та випадково натрапив на гурт прекрасних жінок-демонів, що справляли учту. Одна з них була настільки вродливою, що лицар, проігнорувавши небезпеку, викрав її та привіз до свого замку. Примарна наречена зголосилась бути з ним, допоки чоловік не згадає вголос про її сестер. Та варто були феодалу порушити свою клятву, як демонія розтанула у повітрі. В англійському романі XV ст. „Сер Гаутер” молода жінка вступає у зв’язок із демоном, який явився їй у подобі благородного лорда – цей самий елемент сюжету представлений в „Нареченій привида”, адже лише після пекельного весілля Клотильда дізнається, ким насправді був її наречений.

Якщо мотив „хімерного нареченого” становить сюжетну домінанту готичного в новелі, то на психологічному рівні реалізації персонажів у тексті вчувається відгомін зовсім іншого фольклорного сюжету. Клотильда каже: „Ти такий нещасний, милий, і твоя бідна Клотильда повинна залишитися з тобою, аби допомогти. Не думай, що я зможу покинути тебе у твоїх злигоднях. Ні! Я буду блукати з тобою у цьому величезному світі, буду твоєю служницею, твоєю рабою, якщо схочеш” [2, с. 304]. Клотильда сподівається на світле та милосердне кохання, яке зцілить та возвеличить духовність її обранця. Очевидно, тут спрацьовує юнгіанський архетип „красуні та чудовиська”. Відношення та дії жінки під гаслом „Я зцілю його своїм коханням” є розповсюдженим варіантом перебігу подій у так званому міфі Нареченої. Однак Клотильді відповідно до цієї лінії поведінки не вдається повернути свого коханого до сил Добра, натомість вона сама стає жертвою. Таким чином, казковий сюжет спрацьовує навпаки – не красуня рятує чудовисько силою своєї любові, а демон, скориставшись коханням прекрасної дівки, приводить її до смерті.

Дослідник-юнгіанець Дж.Л. Хендерсон порівняв казку „Красуня та Чудовисько” із квіткою, яка, якщо її зустріти у лісовій хащі, спантеличує, і якийсь час важко визначити, до якого класу, роду та виду вона належить. Характерний для цієї історії елемент таємниці є універсальним компонентом не тільки міфологічних оповідань, але й ритуалів, що зображають той чи інший світ, який їх породив. Авторська міфологія образу Клотильди також просякнута численними алузіями, завдяки чому читачеві надається можливість заглибитись у багатогранний внутрішній світ персонажа. Саме ім’я Клотильди навіває до образів давньогрецької міфології та трьох дочок Ночі, богинь долі – Клото, Лахесис та Атропос. Функція Клото – пряди нитки людського життя і в такий спосіб відміряти кількість років. У „Державі” Платона Клото співає пісню про теперішнє. Якщо припустити, що Клотильда є авторським віддзеркаленням образу давньогрецької мойри Клото, то стає зрозумілим – за допомогою інтуїтивних словесних формул вона сама виструнчує свою долю, це свідомий вибір, який не залежав від божественних чи диявольських сил.

Клотильда освідчується в коханні до загадкового незнайомця поетичною мовою квітів. „Принеси мені гілку вічнозеленої рослини, що зацвітає і взимку, і влітку, тоді я скажу, влітаючи її в своє волосся –

фіалки розкривалися та марніли, троянди відцвітали та розсипалися порохом, але вічна зелень й досі залишається юною, як кохання в наших серцях. Ти не покинеш – ти не зможеш покинути мене. Я живу одним тобою, з тобою пов'язані мої надії, мої думки, моє існування, й, втративши тебе, я втрачу все. Я була самотньою квіткою в пустелі досі, аж поки ти не переніс мене у більш сприятливу сферу, і тепер ти не зможеш розбити це віддане серце, котре запалив своєю пристрасстю” [2, с. 303]. Перший закодований символ у палкій промові Клотильди – це згадка про змарнілі фіалки. У міфологіях народів Європи ця квітка асоціювалася зі смертю, темрявою та нещасним коханням. В новелі знову виринає алюзійний зв'язок із греко-римським культурним спадком, адже, згідно з міфом, Прозерпіна була викрадена богом підземного царства Плутоном саме тоді, коли збирала фіалки. Таким чином, Клотильда, підсвідомо відчуваючи небезпеку зустрічі із залицяльником, асоціює себе із викраденою у підземний світ Прозерпіною, але не цурається такої долі, вона може все пробачити коханому, навіть смерть любого батька, адже „фіалки змарніли... але є кохання в наших серцях” [2, с. 303]. Давні греки вважали фіалку символом смутку та смерті дівчат, що пішли з життя передчасно. Британські кельти асоціювали фіалку з жіночою незайманістю та прикрашали могилу загиблої нареченої, що в даному контексті доволі символічно. Зловісна літературна доля фіалки навіть вплинула на її „побутову” долю. В Англії ХІХ ст. були дуже популярні чорні фіалки, що отримали назву „Фауст”, світло-сині – „Маргарита” та винно-червоні – „Мефістофель”. Так проявився темний літературний символізм цієї квітки та її містичний зв'язок зі світом надприродного.

Готична новела „Наречена привида” В.Г. Ейнсворта на рівні сюжету та психології персонажів оригінально поєднує два фольклорні мотиви – „примарного нареченого” та „красуні і чудовиська”, через які реалізується інфернальна поетика в тексті. Ці мотиви мають давнє міфологічне походження та по-різному інтерпретуються в готичних текстах, що перетворює їх на цікавий об'єкт для подальшого дослідження.

1. Бедненко Г.Б. Красавица и Чудовище: Социально-ролевой и интрапсихический анализ сказки / Г.Б. Бедненко // I Международный сказкотерапевтический фестиваль „Психология сказки и Сказка Психологии” : сборник статей – М., 2009. – С. 51–58.
2. Английская готика. ХІХ век : сборник / сост. К. Королев, Н. Науменко. – М. : АСТ; СПб. : Terra Fantastica, 2002. – 576 с. – (Классика литературы ужасов).
3. Гиро П. Частная и общественная жизнь римлян : [препринт. издание 1912 г.] / Поль Гиро ; пер. с франц.; под ред. С.П. Моравского; пред. и научн. редакция А.А. Новикова. – СПб. : Алетейя, 1995. – 592 с. – (Античная б-ка).
4. Золотницкий Н.Ф. Цветы в легендах и преданиях / Николай Федорович Золотницкий. – К. : Мистецтво, 1999. – 384 с.

5. Махов А.Е. HOSTIS ANTIQUUS: Категории и образы средневековой христианской демонологии. Опыт словаря / Александр Евгеньевич Махов. – М. : Intrada, 2006. – 415 с.
6. Плутарх. Моралии: Сочинения / Плутарх ; [пер. с древнегреч. М.Л. Гаспарова, Н.В. Брагинской]. – М. : ЭКСМО-Пресс, 1999. – 1120 с. – (Антология мысли).
7. Сказания ужасов / [пер. с англ. Г. Грановской] – М. : Терра, 1996. – 144 с. – (Зачарованный мир).
8. Юнг К.Г. Человек и его символы [Электронный ресурс] / Карл Густав Юнг.– СПб. : Б.С.К., 1996. – 454 с. – режим доступа : <http://www.jungland.ru/node/1908>.

Аннотация

Исследуются особенности инфернальной поэтики новеллы „Невеста призрака” В.Г. Эйнсворта. Специфическая реализация трансэтнических мифологических схем „красавицы и чудовища” и „призрачного жениха” в готическом тексте побуждают к глубокому погружению в пласт инфернального фольклора. Данное исследование приумножает ряд теоретических интерпретаций героинь английской готической новеллы через поиск архаических прототипов на образно-символическом уровне в древнегреческих, германских, романских источниках.

Ключевые слова: *В.Г. Эйнсворт, „Невеста призрака”, красавица и чудовище, призрачный жених, инфернальная поэтика.*

Summary

An article is dedicated to the peculiarities of infernal poetics in „The Spectre Bride” written by William Harrison Ainsworth. Specific realization of international mythological schemes „the Beauty and the Beast” and „spectre bridegroom” in Gothic text stimulate to concentrated investigation of infernal sector of folklore. This research multiplies theoretical interpretations of English Gothic short-story characters by the search of archaic prototypes on image-bearing and symbolic level in Greek, Germanic, Romanic sources.

Key words: William Harrison Ainsworth, „The Spectre Bride”, the Beauty and the Beast, spectre bridegroom, infernal poetics.

Стаття надійшла до редколегії 8.10.2010 р.